

Izrādes *Meistars un Margarita* recenzija. Nepievilcīgie dēmoni

Autors: Henrieta Verhoustinska /Kultūras Diena 10.12.2015./

Teātrim grūti pārkožamo riekstu – romānu *Meistars un Margarita* – režisores Indras Rogas versijā Valmieras teātrī ir interesanti skatīties, un ir interesanti par to domāt

"Manuskripti nedeg", "Annuška saulespuķu eļļu jau izlējusi", "Būšu klusējošā halucinācija" un citi spārnotie teicieni vieno krievu rakstnieka Mihaila Bulgakova pazīstamākā darba – romāna *Meistars un Margarita* – zinātājus. Pagājušā gadsimta divdesmitajos un trīsdesmitajos gados tapušā, taču lasītājus tikai 60. gadu atkušņa laikā (nepilnā versijā) sasniegušā romāna popularitātes atslēga – tā trīs darbības līnijas ne tikai uzrunā ļoti dažādu auditoriju, bet arī dod iespēju lasītājam dažādos dzīves posmos izlasīt un akcentēt kaut ko pilnīgi citu. Meistara un Margaritas šķēršļoto romantisko mīlestību, stāstu par Pilātu un cilvēciskoto Ješuu (Jēzu) vai ironisko versiju par 20. gadu maskaviešu, īpaši literātu un artistu, pārbaudījumiem (lielākoties ar naudu un dzīvojamo platību), ko tiem uzliek sātana – Volanda – viesizrādes.

Patīkams pārsteigums

Romāna varoņu un vēstījuma fantasmagoriskā, neticami ātrā pārvietošanās telpā un laikā, dažu sekunžu laikā aizlidinot cilvēku no Maskavas līdz Jaltai vai nebeidzamas nakts orgijas iespiežot vienā vienīgā pusnaktī, vēl ir teatrāli realizējama, taču neskaitāmie triki, ko paveic Volanda svīta, uzstājoties varietē un citviet Maskavā, piemēram, galvu nost griešana un atpakaļ pieaudzēšana, lidošana uz slotas un runājošs kaķis, ir liels klupšanas akmens. Tomēr iestudēt/ekranizēt romānu ir pārlieku liels kārdinājums, lai gan par veiksmi šie mēģinājumi izvērsas reti. Latvijā Indras Rogas izrāde Valmieras teātrī ir pirmais *Meistars un Margarita*.

Izrādi noskatījos gandrīz divus mēnešus pēc pirmizrādes un ar prieku atklāju, ka, pirmkārt, skatītāju zāle joprojām ir ne tikai pilna, bet pat pārpildīta, otrkārt, vairākām bažām, kas radās pēc LTV sižeta un kolēģu recenzijām, vairs nav iemesla. Lielākie pārpratumi saistījušies ar režisores saliktajiem reliģiskajiem akcentiem, kas īpaši aprakstīti iestudējuma programmā. Indras Rogas ticības aspekts izrādē, bez šaubām, ir būtisks ne tikai programmiņā. To iemieso ne tikai viņas ieviestās mūķenes, kas ļoti skaisti dzied komponista Emīla Zilberta aranžētos pareizticīgo psalmus (Inese Ramute, Inese Pudža un Rūta Dišlere), kas padomju Maskavas fantasmagorijā labi iederas, jo divdesmito gadu beigās, kad risinās romāna darbība, daudzviet klosteros mūķenes vēl nebija iznīdētas, tikai pārkvalificētas par "arteļa" darbiniecēm. Režisore arī neatzīst Bulgakova/Meistara romāna visai laicīgo varoni Ješuu par dzīvā Kristus līdzinieku (kāds romānā viņš, bez šaubām, ir, tikai bez nevainīgās ieņemšanas un miesiskas augšāmcelšanās). Izrādē romāna gaišais, mīlošais un drusku apjukušais Ješua ir kļuvis par to pašu dzīvē strandējušo, nīgro, negribīgo Meistaru, kuru atveido Ivo Martinsons. Iespējams, izrādes programmiņā paustā pārliecība par romānu (viss viens, Bulgakova vai Meistara) kā sātanicu darbu režisorei radusies, jo par Dievu romānā runāts labi ja trīs reizes un personai klāt neesot, turpretim sātana "gastroļi" Maskavā aprakstīti žilbā spožumā un vissmalkākajās detaļās. Man gan šķiet

(nepretendējot uz vienīgo patiesību), tas ir apliecinājums Bulgakova pietātei pret Dievu, jo romāna *Meistars un Margarita* "sātaniskā" līnija ir visgroteskākā un smieklīgākā, bet par Dievu viņš acīmredzot smieties nav gribējis. Viņa rūgtie smieklī ir par cilvēkiem, kuru zemiskākās jūtas – alkatība, varaskāre un dzīvnieciska miesaskārība – ir tik viegli izprovocējamas.

Kāršu kava

To, ka Bulgakovam patīk realitātes jaukt kā kārtis kavā, var redzēt ļoti daudzos viņa darbos. Realitātes patīk jaukt arī režisorei Indrai Rogai, un viņa to dara asprātīgi. Neko no tā, ko viņa programmiņā ierakstījusi par "Volanda evaņģēliju", romānu par Pilātu kā sātana un Meistara "kopdarbu", par laimi, es 21. novembra vakarā nemanīju, izņemot vienu neveiklu un nesaprotamu manipulāciju ar Bībelei līdzīgu priekšmetu. Taču romāna laiktelpas paradoksus Valmieras teātris atrisinājis gaumīgi – viss tajā notiekošais – vai tas būtu parciņš, literātu nams, varietē vai apsēstais dzīvoklis – notiek vienā telpā, kas turklāt ir scenogrāfa Mārtiņa Vilkārša iekārtota jau izrādes *Zojkina kvartira* (arī Bulgakova darbs) vajadzībām. Tas jēdzieniski ir ļoti pamatoti – visas šīs vietas ir draudīgas, nemājīgas, ellišķas. Savukārt dzīvokļa sirreālā paplašināšanās sātana ballē atrisināta gluži lieliski – Mārtiņa Meiera ākstīgi dīdelīgais Korovjevs un Kārļa Neimaņa kaķis Behemots (dažās epizodēs viņu dublē bērns kaķa kostīmā), kā arī žilbinoši skaistā Elīnas Vānes Margarita viesu uzņemšanas ainu nospēlē no vairākiem ekrāniem starpbrīdī, valšķīgi uzrunājot skatītājus bufetē, dāmstabā (kungu tualetē nesaņēmos ielūkoties), foajē un no ekrāna uz skatuves. Efekts ļoti labs, jo tualetē pie spoguļa uzzināt, ka saviem gadiem neslikti izskatos, bija patīkami (ieraksts veikts tā, lai vienmēr trāpītu adresātam). Vienota telpa uz skatuves ļauj arī gandrīz nemanāmi darbībai pāriet no vienas realitātes citā un aktieriem – no vienas lomas otrā. Tiesa, tas dažbrīd notikumu virkni dara vienmuļu, pieļauju, romāna nezinātājiem arī nesaprotamu. Dažkārt ilgojos arī pēc tā, lai aktieru teātrī būtu pietiekami un tie izrādē katrs spēlētu vienu lomu – lai nav jāzīž no pirksta, vai abus galvu zaudējušos (burtiskā nozīmē) personāžus – literātu virsvadoni Berliozu un konferansjē Bengaļski – spēlē viens Krišjānis Salmiņš ar kādu nozīmi vai tāpēc, lai nebūtu jāizgatavo divas butaforiskās galvas. Kāpēc divas no trim mūķenēm spēlē arī raganu un literātu savienības sekretāri? Bez īpaša nolūka notiek arī Māra Bezmera dalīšanās divu blēžu – varietē direktora Ļihodejeva un varietē bufetnieka Sokova – lomās, lai arī savītušais stosteklis Sokovs ir raksturloma – pērlīte. Toties Ievas Puķes figurēšana Volanda svītā (apburošais zombijs Gella) un psihiatra Stravinska klīnikā (medmāsa) ir caurcaurēm likumsakarīga – abās vietās viņas pienākums ir apmāt cilvēku, sagūstīt, novirzīt to no normālās dzīves takas. Gan pie Volanda, gan Stravinska aktrise ir konkrēta, tieša, bet meistarīgi glabā kādu noslēpumu. Un, ja reiz Ivo Martinsona Meistars sava romāna lasīšanas ainās ir arī tā varonis Ješua (Jēzus) un Imanta Strada blondcirtainais sārtvaidzis, faktiski Meistara mācekļi Ivans Bezpajumtnieks, tad attiecīgi kļūst par Ješuas mācekli Leviju Mateju, loģiski – kāpēc gan lai psihiatrijas profesors Stravinskis – Tālvāldis Lasmanis –, kurš ārstē Ivanu un Meistaru, viņa romāna epizodēs nekļūtu par Ponciju Pilātu? Pilāta un Ješuas stāsts gan tādā veidā zaudē emocionālo iedarbīgumu, jo T. Lasmaņa Stravinskis ir cilvēciskāks un trāpīgāks par atsvešināto, deklamējošo Pilātu, bet Ivo Martinsona Meistars vispār nepārmiesojas savā varonī, tikai atrunā Ješuas tekstus. Savukārt Elīnas Vānes kaismīgā, visu laiku it kā uz eksplozijas robežas nospriegotā Margarita, savu kaisli raidot apdzisušajam, bez mazākās dzirksts palikušajam Meistaram, izskatās neiederīga, drusku lieka, taču arī romāna lielāko daļu viņa ir kā no laivas izmesta.

Atturīgais provokators

Ir skaidrs, ka izrādes veidotājus visvairāk interesējusi sātāniskā pulciņa uzdarbošanās. Neraugoties uz Mārtiņa Meiera Korovjeva eleganti grotesko ņemšanos un Imanta Strada kolosālo humora izjūtu ateistiskā dzejnieka Ivana Bezpajumtnieka tēlā, šī līnija izrādē izskan krietni nopietnāk nekā romānā. Tai gan trūkst draiva, pārsteiguma (triki izspēlēti diezgan neveikli), jo režisore vairījusi piešķirt dēmoniskajām darbībām pievilcību. Svarīgāks par to visu viņai bijis secinājums, ka cilvēkos neatvairāmi zūd garīgums, ka tie ir viegli pakļaujami sātāniskām spēlītēm. Te, protams, ļoti no svara aktiera personība, kurš spēlē sātānu jeb Volandu. Cik atceros no LTV sižeta un kolēģu atsauksmēm, sākotnēji Jānis Znotiņš spēlēja ļaunu velnu ar dēmoniskām intonācijām. "Jāņa Znotiņa spēlē akcentēts dīvainais/ atšķirīgais – mazliet kleina viena kāja, kas liek domāt par paslēptu āža kāju, un paradums sēdēt ar veikli sakrustotām kājām" (Līvija Dūmiņa, NRA). Izrādē, kuru redzēju, Znotiņš bija atturīgs, ironisks un bez ārēja dēmoniskuma, bet intriģējošs. Un šādu izrādi, par spīti trūkumiem, man bija interesanti skatīties un interesanti par to domāt.

Meistars un Margarīta

Režisore Indra Roga

Nākmās izrādes 19., 27. XII